

اسلام شناسی اجتماعی در ایران

زن در گرداب شریعت

(زن و بنیادگرایان اسلامی در ایران)

توجه: برای تهیه کتاب به کتابفروشی‌های معتبر در اروپا و آمریکا و یا مرکز توزیع آن در آلمان، کتابفروشی فروغ تلفن: ۰۰۴۹۲۲۱۹۲۳۵۵۷۰۷ و فاکس ۰۰۴۹۲۲۱۲۰۱۹۸۷۸ مراجعه فرمائید.

آدرس برای اظهار نظر و اطلاعات:
ggheyredini@yahoo.com

پروفسور رضا ایرملو

استاد جامعه شناسی - سوئد

سخن پایانی

به قضاوت فرا می خواند

این کتاب خواننده‌ی خود را به قضاوت فرا می خواند. این قضاوت میان پذیرش و ردّ دین، یا پذیرش و ردّ اسلام نیست. این مسأله‌ی شخصی هر کس است که دینی را بی عنوان مبانی ایمانی و اعتقادی خود بپذیرد یا نپذیرد. قضاوتی که این کتاب طالب آن است، دین‌گرایی یا مردم‌گرایی در مناسبات اجتماعی بین زن و مرد است. قضاوت بین شریعت‌خواهی اجتماعی و جدایی دین از سیاست است.

بنیادگرایان و شریعت‌مداران خواهان حکومت دین و اجرای موبه موی شریعت و سنت‌های دینی‌اند. آنان می خواهند مردم امروزی به همان شکلی زندگی کنند که مقدسین دینی‌شان در صدها و صدها سال پیش می زیستند و از همان سنت‌ها و قواعدی تبعیت کنند که در صدها و چندین و چندین صد سال‌ها پیش رایج بود.

در عوض، مردم متمدن و مدرن این عصر و زمانه می خواهند مقررات اجتماعی خود را خود بنویسند و قوانین خود را خود انشا و تصویب کنند. آنان حتی نمی خواهند که آن گونه زندگی کنند که مادران و پدران آنان زندگی می کردند، چه رسد به پدران و مادران ۱۴۰۰ سال پیش خود یا دیگران. مبنای تصمیم‌گیری اینان هم، به جای سنت و احکام، عقل آدمی و خرد جمعی است. این را دموکراسی یا "حکومت مردم بر مردم" می گویند.

این دو نظر، یعنی دین‌گرایی و مردم‌گرایی، با همدیگر آشتی ناپذیرند، چرا که تکلیف زندگی مردم را یا باید دین و رهبران دینی تعیین کنند، یا خود مردم. راه بینابینی وجود ندارد. این است که امروزه برخورد بین این دو نظر، به یکی از حادّترین برخوردهای اجتماعی مردم کشورها و جوامع مسلمان‌نشین تبدیل شده است؛ و زندگی و سرنوشت میلیون‌ها مردم مسلمان و غیرمسلمان در

جهان، از جمله سرنوشت ما مردم ایران را رقم می‌زند.
این کتاب خوانندگان خود را در این مورد مهم به قضاوت فرا می‌خواند، در مورد این که آیا:

— به صرف داشتن عقیده‌ی دینی و احساس تعهد به اجرای فرامین الهی باید همه‌ی سنت‌ها و دستورات دینی، چه نیک یا بد، چه سازگار یا ناسازگار با زمان و چه خردمندانه یا نابخردانه را پذیرفت و "چشم‌بسته و گوش‌بسته" از شریعت و رهبران "شریعت‌خواه" و "شریعت‌ساز" فرمان برد یا — باید به انسان و مردم حق داد که هم حق اختیار و انتخاب داشته باشند و هم مسئولیت اعمالشان را به عهده بگیرند.

اختیار و انتخاب انسان زمانی قابل تحقق است که دخالت دینی در امور دنیوی و زندگی اجتماعی به کلی متوقف شود و تهدید جهنم و بهشت، شلاق حلال و حرام شرعی، یا هر نظارت و کنترل فراتر از انسان، از بین برود. برقراری جامعه‌ی مدنی و اخلاقی در جامعه‌ی دینسالار و تحت تسلط حکومت دینداران و شریعت‌خواهان ممکن نیست و جز با کنار زدن حکومت دینی، به کنار نهادن احکام و سنت‌های شرعی و دادن حق قانونگذاری غیرمشروط به انسان و مردم مسلمان و غیرمسلمان امروزی امکانپذیر نیست. این لزوماً به معنی "ترک دین" نیست (۲۹۸)، بلکه به معنی "جدایی دین از سیاست" است. این به معنی آن است که دین به وظیفه‌ی اصلی خود؛ یعنی توضیح و تنظیم اعتقادات و عبادات دینی بسنده می‌کند و از دخالت در امور دنیوی و تنظیم مناسبات اجتماعی دور می‌ایستد و در واقع:

---

(۲۹۸) ... چرا که دین در برگیرنده‌ی رابطه بین خدا و انسان است و در نتیجه، مساله‌ی شخصی هر کس است، در حالی که مناسبات حقوقی و سیاسی، مساله‌ی جمعی است؛ و چرا که تقلید کورکورانه از احکام شرعی با پذیرش خردمندانه‌ی فرامین الهی فرق دارد و اعتقاد دینی لزوماً باید بر اساس پذیرش خردمندانه و باور منطقی فراهم می‌آید، نه با تقلید جبری و تبعیت کورکورانه.

— دین، دین می ماند و هر چه را که خارج از امور اعتقادی و عبادی دینی است، به انسان و مردم واگذار می کند.

توجه داریم که بدون دادن یک چنین اختیار و حق انتخاب بلاشروط به مردم هر دوره و زمان، اصل مجازات و پاداشی که به باور دینداران در آن جهان در انتظار بشر است، نه عادلانه است و نه قابل توجیه. اگر خدایی "عادل" است و مسئولیت می خواهد، منطقاً چنین خدایی عادل نمی خواهد بدون دادن آزادی، اختیار و حق قانون گذاری، مردم را به جرم تصمیمی که حقش را نداشته اند، به محاکمه بکشد و مجازات کند. آیا اگر غیر از این بود و خداوند "عادل و خالق"، فقط طالب تبعیت کورکورانه از احکام سابق بود، به طور منطقی نمی بایست بشر را هم همانند حیوانات، تابع رفتارهایی غریزی و اجتماعی ثابت خلق می کرد؟ آیا منطقاً حیواناتی که بدون اختیار و فقط با صاعقه ی غریزی عمل می کنند، قابل محاکمه و مجازاتند؟ آدم دیوانه و بی شعوری که قدرت انتخاب و توان بکار بردن عقل و منطقتش را ندارد، مسئول شناخته می شود؟ چرا نه؟ برای این که مسئولیت فقط زمانی قابل خواستن است که اختیار و انتخاب وجود داشته باشد، و برای انتخاب این یا آن کار، جبری، تهدیدی، مجازاتی و اعمال نظارتی فرابشری در بین نباشد.

به بیان دیگر، "مسئول" شناخته شدن انسان، دلیلی است بر این که انسان موظف به تبعیت کورکورانه از احکام و دستورات از پیش ساخته ی دینی نیست. انسان، برده و امت اوراد مقدس و مقدسین خلق نشده است. انسان، وارث و حاکم روی زمین است (۲۹۹). انسان، لایق قانون گذاری و مکلف به حکومت بر جهان است و درست به همین خاطر، مسئول اعمال و اتفاقات

---

(۲۹۹) — همه ی انسان ها بطور مساوی در این ارثیه ی تاریخی و اجتماعی سهم و شریک اند و هر کس فقط به اندازه ی سهم خود حق تصرف، اداره ی و برخورداری از مواهب آن را دارد.

جامعه و جهان خویش به شمار می آید. ردّ حق حکومت انسان‌ها و مردم، و محدود و مشروط کردن حق حاکمیت و قانون‌گذاری آنان، در حقیقت ردّ نظم دینی مورد ادعای خود دینداران و فروشندگان مطاع دینی است.

با این منطق، بنیادگرایان و مشروع‌خواهان که مردم را برای تبعیت بی‌چون و چرای فرامین و احکام دیرینه مجبور می‌کنند، فلسفه‌ی وجودی خلقت و علت وجودی نظم دینی و آسمانی مورد تبلیغ خود را زیر سؤال می‌برند. آنان با این کار خود، علت وجودی خدای "عادل" مورد ادعای خود را نفی می‌کنند و این، در مکتب خود اینان، چیزی جز انکار و کفر نیست.

این کتاب برای انتخاب بین "این تبعیت کورکورانه از منابع مقدس" و "خودمختاری انسان برای تعیین تکلیف زندگی زمینی خود" از خواننده‌ی خود قضاوت می‌طلبد. این کتاب بخصوص از خواننده‌ای که اعتقادات دینی دارد و خود را معتقد به اجرای فرامین الهی می‌داند، می‌خواهد که با پایان مطالعه‌ی کتاب پاسخ دهد که آیا:

- ۱ - حاضر است به تمامی مناسبات شرعی بین زن و مرد گردن نهد و راه تبعیت کورکورانه‌ی شریعت خواهان و بنیادگرایان را برگزیند یا
- ۲ - به عنوان انسانی عادل، عاقل و مسئول،
- حاضر نیست به صرف اعتقاد دینی، زیر بار احکام و سنت‌های ناعادلانه، غیرمنطقی و مغایر اخلاق زمان حاضر برود،
- طالب نظم و مناسبات بهتر، انسانی‌تر و عادلانه‌تری است و،
- برای این کار، برقراری یک نظم بشری، سپردن کار جامعه و مناسبات اجتماعی به دست مردم (یا جدایی مطلق دین از سیاست و از زندگی اجتماعی) را شرط اساسی و تنها راه بهبودی زندگی و اصلاح مناسبات بشر این دوره و زمانه می‌داند.

منابع به فارسی

— رضا آیرملو:

- ۱- استراتژی استعمار تو، تجدید چاپ برون مرزی، چاپ و انتشاراتی آرش، ۱۹۸۷ سوند.
- ۲- زن و اسلام شریعتی، چاپ کتابفروشی خیام، ۱۹۹۶، سوند.
- ۳- مدینه ی فاضله از امام زمان تا امام زمان، چاپ دوم، اینواند-لیتراتور، ۲۰۰۰، سوند.
- م. اتحادیه: "عامل خارجی مسأله ی فراموش شده-نگاهی به اسناد منتشرشده ی "سیا" در مورد ارتباطات خارجی روحانیون"، نشری ی آزادی، دوره ی دوم، شماره ۲۲ و ۲۳، ۱۳۷۹.
- اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق های بین المللی حقوق، دفتر هماهنگی جامعه های دفاع از حقوق بشر در ایران، ۱۳۶۵، برلین.
- عبدالرحمان بن خلدون، مقدمه ی ابن خلدون، ترجمه ی گنابادی، جلد اول، شرکت انتشارات علمی و ادبی، چاپ نهم، ۱۳۷۹، تهران.
- تفسیر المیزان، ترجمه ی خلاصه ی فاطمه مشایخ، انتشارات اسلام، ۱۳۷۹، تهران.
- توضیح المسائل محشی، فتاوی سید حسین طباطبایی بروجردی با حواشی مراجع بزرگ شیعه، از جمله: خویی، خمینی، شریعتمداری، گردآوری غلامحسین رحیمی صفایی: نشر سازمان انتشاراتی جاویدان و موسسه ی انتشاراتی قم.
- توضیح المسائل مراجع، مطابق با فتاوی دوازده نفر از مراجع تقلید، گردآوری حجت الاسلام بنی هاشمی خمینی، دفتر انتشارات اسلامی ۱۳۷۷، قم.
- ایلیا پاولویچ پطروشفسکی، اسلام در ایران، ترجمه کریم کشاورز، انتشاراتی پیام، ۱۳۵۴، تهران.
- حدیث و کلمات قصار حضرت رسول اکرم از نهج الفصاحه، گردآوری مرتضی فرید تنکابنی، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۴، تهران.
- محمد جعفر جعفری لنگرودی: حقوق خانواده، نشر گنج دانش، ۱۳۶۸، تهران.
- خشونت و فرهنگ، اسناد محرمانه کشف حجاب (۱۳۲۲-۱۳۱۳)، مدیریت

- پژوهش انتشارات و آموزش، چاپ شقایق، ۱۳۷۱، تهران.
- روح الله خمینی: رساله توضیح المسائل، چاپ ششم، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۹، تهران.
- علی دشتی: ۲۳ سال، چاپ مهرماه ۱۳۷۳.
- اسماعیل رائین، حقوق بگیران انگلیس در ایران، سازمان چاپ و انتشارات جاوید، چاپ چهارم، ۱۳۵۲، تهران.
- بهرام رحمانی: زنان در اسارت جمهوری اسلامی، از انتشارات کمپین بین‌المللی دفاع از حقوق زنان در ایران، ۱۳۷۲، سوئد.
- صادق زیبا کلام: ما چگونه ما شدیم، انتشارات روزنه، ۱۳۷۸، تهران.
- علی شریعتی: فاطمه فاطمه است—مجموعه آثار زن، چاپ ششم، انتشارات چاپخش، ۱۳۷۳، تهران.
- سید حسین صفایی و اسدالله امامی: حقوق خانواده، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۰.
- طالقانی: پرتوی از قرآن، چاپ دوم، شرکت سهامی انتشار، تهران.
- محمد ابن حریر طبری: تاریخ طبری، ترجمه‌ی ابوالقاسم پاینده، انتشارات بنیاد فرهنگ، ۱۳۵۲، تهران.
- قانون مجازات عمومی، قانون مجازات اسلامی متن کامل، چاپ اول، انتشارات خوشه، ۱۳۷۲، تهران.
- قرآن کریم، ترجمه‌ی بها الدین خرمشاهی، انتشارات جامی، ۱۳۷۵، تهران.
- قرآن، ترجمه‌ی حسین محی‌الدین الهی قمشه‌ای، بنیاد نشر و ترویج قرآن، ۱۳۶۳، تهران.
- سید علی اکبر قرشی: تفسیر احسن‌الحديث، چاپ دوم، مرکز چاپ و نشر بنیاد بعثت، ۱۳۷۴، تهران.
- مهرانگیز کار: زنان در بازار کار ایران، انتشارات روشنگران، ۱۳۷۳، تهران.
- احمد کسروی: شیعه‌گری، تکثیر در هانووور، آلمان.
- م. کوهیار، بررسی عقلانی حق، قانون و عدالت در اسلام، انتشارات خاوران، ۱۳۷۴، پاریس.
- آن لمبتون، "تاریخ ایلات در ایران"، ترجمه علی تبریزی، مجموعه‌ی ایلات و

- عشایر کتاب آگاه، ۱۳۶۲، انتشارات آگاه، تهران.
- مجموعه‌ی کامل قوانین و مقررات اساسی-مدنی جمهوری اسلامی، تدوین فرج‌الله قربانی، ۱۳۷۱، تهران.
- محمود محمود: تاریخ روابط سیاسی ایران و انگلیس، جلد ۶، تهران.
- عباس مخبر (مترجم): سلسله‌ی پهلوی و نیروهای مذهبی در ایران، به روایت تاریخ کمبریج، طرح نو، ۱۳۷۱، تهران.
- مرتضی مطهری:
- ۱- نظام حقوق زن در اسلام، چاپ بیستم، انتشارات صدرا، ۱۳۷۴، تهران
- ۲- مسئله‌ی حجاب، چاپ ۳۹، انتشارات صدرا، ۱۳۷۳، تهران.
- علی میرفطروس: اسلام شناسی-زمینه‌های اقتصادی-اجتماعی پیدایش اسلام، چاپ اول، ۱۳۵۷.
- جان بی. ناس، تاریخ جامع ادیان، ترجمه‌ی علی اصغر حکمت، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰، تهران.
- هما ناطق، کارنامه فرهنگی در ایران ۱۸۳۷-۱۸۲۱، انتشاراتی خاوران، ۱۹۹۶، فراتسه.
- هما ناطق و فریدون آدمیت، افکار اجتماعی و سیاسی و اقتصادی در دوره‌ی قاجار، انتشاراتی نوید، ۱۹۸۹، آلمان.
- نهج البلاغه، ترجمه‌ی احمد سپهر خراسانی، چاپ سوم، موسسه‌ی نشر اشرفی، ۱۳۷۵، تهران.

منابع با حروف لاتین

- Arsel, Ilhan:
  - 1- Sariat ve Kolelik, Kaynak yayinlari, 1997, Istanbul.
  - 2- Sariat ve Kadin: 4 Baski, TUMDA, 1989, Istanbul.
- Bibeln: Bokforlaget Libris, Orebro, 1997, Sverige.
- Bolm, Katja etc (red): Changing Patterns Countries, Routledge, 1989, England,
- Dahlstrom, Edmund :
  - 1- "Individ och Kollektiv i ideologi- Socialisation och vardag", i Himmelstrand, Ulf & Svensson (Red): Sverige- Vardag och struktur, 1988, Nerstedts, Stockholm.
  - 2- Familjen mellan individualism och storskalighet, Sociologiska institutionen, Goteborgs Universitet, 1989, Sweden.
- Encyclopedia of Islam, 1993, New York.
- Eyrumlu, Reza :
  - 1- "Fran Sloja till Baddrakt", i Jaus & Genus, Bromsberg, 1994, Sweden.
  - 2- "Turkiet- Valfrdspartiet vinner, Kvinnor forlorar" , Kvinnor och Fundamentalism, Nr: 13-1997, Stockholm.
  - 3- Iranier Moter Sverige, Carlssons, 1997, Sweden.
  - 4- Iranska Familjer i Sverige, Invand-Lit, 1998, Sweden.
  - 5- "Gender, Islam and Modernization - Istanbul and Teheran", in Boundaries of Europe, Swedesh Concil for Planning and Coordination of Research, 1998, Sweden.
  - 6- Modernisering och Islam i Iran och Turkiet, Invand-Lit, 2000, Sweden.
- Islam Ansiklopedisi, 1988, Milli Egitim Basim Evi, Istanbul.
- Kadin hereketinin yuzyili, 2000 Ajandasi, Kadin eserleri kutuphanesi, Vakif yay., No: 17, Istanbul.

- Tekin, Arif :

1- Kura'nın kökeni I, Analiz Basım Yayın, 2000, İstanbul.

2- Muhammad ve Kurmaylarının Hanımları, Kaynak Yayınları, 2001, İstanbul.

- Velidedeoğlu, Meric : "Göksel Dinler Kadına Nasıl bakıyor", Kadın araştırmalar Dergisi, İstanbul Üniversitesi, Say 2, 1994, Yaylım Matbaası, İstanbul, Türkiye.